

В. В. Дудченко

СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ*

Проблеми юридичної науки, зокрема її методології і ролі в суспільстві, вплив на розвиток і функціонування правової системи та держави завжди перебували в центрі уваги правознавців. І цілком закономірним є те, що реформування прагматично орієнтованих юридичних досліджень і розробок не можуть забезпечити досягнення належних результатів без відповідних теоретичних обґрунтувань, що, зрештою, немислимі без ґрунтовної методологічної бази, достатньо традиційної для вітчизняного правознавства, що правда, не позбавленої певного консерватизму.

З цього приводу чимало гострих і доволі справедливих заперечень вже висловили і не припиняють на цьому наголошувати відомі українські вчені М. І. Козюбра, В. В. Копейчиков, М. В. Костицький, Л. А. Луць, С. В. Назаренко, Ю. М. Оборотов, М. П. Орзіх, Л. В. Петрова, П. М. Рабінович, В. М. Селіванов, О. Ф. Скакун, О. В. Сурілов та ін. Їх критичні оцінки ситуації й аргументовані доводи певною мірою позитивно позначилися на стані справ, бо такі зі стагнації і байдужості методологічну проблематику поступово стали виводити, однак вважати, що стаються принципові зміни у цій науковій сфері, поки що передчасно. Питання методології сучасної науки, зокрема правознавства, все ще перебувають поза дослідницькими інтересами більшості правників, зокрема теоретиків права. Особливо це стосується фундаментальних методологічних проблем правознавства.

Адже (і це не лише наше глибоке переконання) методологічні дослідження — найнеобхідніша передумова своєчасного і адекватного поступу юриспруденції взагалі, та особливо такого її розвитку, що відповідав би потребам глибоких реформ, корінних трансформацій системи цінностей і основ світогляду українського соціуму на шляху його модернізації під впливом євроінтеграційних процесів.

Монографія висвітлює коло соціально-економічних, політичних, культурних змін як неодмінну парадигму досліджень нових суспільних реалій, можливість за серйозної перебудови системи теоретичних уявлень, необхідних для перегляду філософських основ і методів наукового пізнання права.

Автор цілком слушно відмічає, що абсолютна більшість глобальних процесів констатують тип цивілізації, який складається (становлення «планетарного світовідчуття» і нових систем цінностей, світової культури і світоглядного плюралізму, нових способів комунікацій і діяльності та ін.), і безпосередньо (у першу чергу) торкається власне юридичної науки, оскільки ці процеси надають широкі можливості для формування відповідної правосвідомості, моральності і порядку, юридичних інститутів.

* Рецензія на монографію: Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології: монографія / М. С. Кельман. — Тернопіль: ТЗОВ «Термограф», 2011. — 492 с.

Власне кажучи, декларовані сьогодні цінності можуть стати дійсною основою цивілізації тільки за умови їх правового оформлення і юридичного забезпечення, альтернативні світогляди і способи життя поєднуються з сучасними проблемами прав і свобод людини, нові способи комунікації і діяльності, у кінцевому підсумку, приводять до принципів і правил відносин суб'єктів, а значить, і до питань правового регулювання. Таким чином, перед сучасним правознавством на рубежі тисячоліть постає принципово новий, унікальний початок історичної епохи і гносеологічної складності пласт проблем, що вимагають від юристів кардинального згуртування зусиль щодо дослідження фундаментальних проблем науки, усвідомлення її філософських основ та сполучення методологічних підходів і навіть об'єднання положень класичної, некласичної і постмодерністської методології для вирішення проблем права, що виникають. Такий синтез інституціонального та аксіологічного підходів відображає єдність цінностей та інститутів.

Приваблює в рецензованому дослідженні те, що автор розглядає комплекс аргументів на користь розгляду права не тільки як соціальної регулювальної системи, а й як фактора культури, як феномена сучасної цивілізації. Це виправдовує критичне ставлення до принципу економічного детермінізму як фундаментальної методологічної установки вітчизняного правознавства за гносеологічними, а не ідеологічними засадами.

Цінним у монографії є і те, що водночас задається соціокультурний контекст дослідженню методологічних проблем юридичної науки, який дозволяє уявити її як систему, що розвивається і поєднується з провідними філософськими ідеями і ціннісно-цільовими структурами суспільства. Це дозволяє глибше визначити роль методології у пізнанні права, її значення для дослідницької практики юристів і розвитку сучасного правознавства.

Значна увага у праці приділяється з'ясуванню природи понять «методологія», «метод», зокрема, методологія визначається автором як вчення про структуру, логічну організацію, методи, засоби діяльності дослідника в процесі пізнання ним досліджуваних явищ. Метод, на думку автора, являє собою систему правил і рекомендацій про найдоцільніший спосіб дії для досягнення певної мети. Отже, як бачимо, у найзагальнішому розумінні метод розглядається як спосіб упорядкування діяльності з досягнення певної мети, а в процесах пізнання він же виконує функцію способу відтворення в мисленні досліджуваного об'єкта.

У підрозділі «Поняття та структура методології» автором поряд з існуючими у наукознавстві та юридичних науках інтерпретаціями пропонується у структурі методології правознавства виокремлювати чотири рівні: філософський, загальнонауковий, спеціальнонауковий, окремонауковий.

У розділі 3 «Форми і засоби професійного методологування» М. С. Кельман у науковий обіг вводить новий термін «вітакультурна методологія», що відображає діалектику глобального і плюрального в правовому розвитку.

У праці привертають увагу думки щодо застосування наукових підходів до дослідження методології юридичної науки. Такий авторський підхід передбачає аналіз тієї теоретико-пізнавальної ситуації, що виникає у правознавстві

у зв'язку з цим, оскільки вона супроводжується, з одного боку, трансформацією самого підходу, що перебудовується під конкретні пізнавальні завдання правознавства, а з іншого — міняється система пізнавальних засобів і гносеологічних принципів самого правознавства. Саме у цих процесах — сутність «сучасного правознавства». Тому наукові підходи мають розглядатися як важливий чинник правового пізнання ситуації у взаємодії з юридичними підходами, що продовжують залишатися системоутворюючими для методології пізнання права.

В заключному розділі монографії розглядаються питання про науково-методологічні підстави застосування окремонаукових методів у правознавстві. Хоча ці питання є не безспірними у науці, викликають суперечність, недостатню аргументованість, але автор наполегливо відстоює позицію про те, що кожна наука базується на певному філософському способі мислення, згідно з яким і розробляє свої власні методи пізнання, то світоглядні принципи функціонують не тільки на рівні загального, а й на рівні загальнонаукових, спеціальних і окремонаукових методів.

Ми схиляємось теж до цієї точки зору, що в системі засобів пізнання особливе місце посідають окремонаукові методи, що розробляються на основі світоглядних принципів і загальнонаукових методів, які відрізняються якісною своєрідністю. І на підставі цього цілком слушним є висновок про те, що наука може бути визнана самостійною наукою лише тоді, коли, крім свого предмета, вона має й власні методи дослідження.

У монографії М. С. Кельмана ілюстративним матеріалом є порівняльні таблиці, схеми, висновки та пропозиції. Автор усвідомлює, що наука є не статичною, а динамічною та не претендує на істину в останній інстанції. Не можна не відзначити доступний для сприйняття стиль викладення матеріалу: автор доступно викладає складні наукові концепції та проблеми, дає визначення базовим категоріям і поняттям, здійснює класифікацію важливих процесів та явищ.

Слід зазначити, що, як і будь-яка наукова праця, рецензоване монографічне дослідження М. С. Кельмана не позбавлено деяких недоліків, зокрема, бажано було б більше уваги приділити методології права в системі наукового пізнання. Не зовсім переконливим є аргументи щодо співвідношення методології права і методології правознавства. Але все це не може знизити загальну позитивну оцінку даного дослідження.

У цілому, монографія М. С. Кельмана є своєчасним і корисним дослідженням важливої проблеми сучасного правознавства і може стати надійним компасом у бурхливому океані під назвою «методологія» і поза сумнівом є важливим внеском у вітчизняну теорію права.